

BUDINSZKY KÁROLY

FELOLVASÁSA A TÁRSADALOMTUDOMÁNYI TÁRSASÁG 1905 MÁJUS 19'ÉN
TARTOTT ÜLÉSÉN.

Felolvasó üdvözi a Társadalomtudományi Társaságot azon mozgalomért, melyet indított, s melytől sok sikert vár. Hivatkozik azon hasonló reform-mozgalomra, melyet évekkal ezelőtt az elemi iskolák tanítási módszerének átalakítására indított modern lélektani alapon. Ezen törekvések vezették felolvasót az orvostudományok, kísérleti lélektan, anthropológia és rokon tudományok bővebb tanulmányozására s most (egyszermind az egyetem természettudományi szakos hallgatói nevében is) egy tervezetet közöl a középiskolai tanterv reformjáról, főleg természet-tudományi alapon.

Mindenekelőtt egy kis filozófiai meghatározásra van szükség. Első sorban az iskola célját akarván meghatározni, a filozófiához kell fordulnunk, s az iskola hivatva lévén embert és emberiséget szolgálni, kérdjük: mi az *ember* célja? Azzal felelünk erre: *hogyan boldogság és boldogulás a célja!* A boldogulás feltételei pedig: *az egészség és az anyagi jólét.* Az anyagi jólétet az ember eléri: értelmével és az egészség erejével támogatott munkássággal. Az egészséget megőrzi az ember: munkásságának és az ezekkel összefüggő életfolyamatoknak értelmes, erkölcsi alapon nyugvó *irányításával.* Úgy a természet, mint a társadalom egyenetlenségeit enyhíti és velük kibékíti: *az igazság hite.* A rideg, szigorú igazságot megaranyozza a *költészet* és az *idealizmus.* A költészet pedig kihez-kihez a maga *nemzeti nyelvén* szól. Nemzeti voltáért és nyelvéért: *történelmet* csinál és él át az emberiség. Ezek a rövid tételek adnák meg a középiskolai oktatás-nevelés fonalát.

Az egymásutánja e tételeknek vázlatosan mutatja azt is, hogy mily egymásutánban, mily *sorban* és *fokozatokban*, mily *terjedelemben* kell az ezen követelményeket szolgáló tantárgyaknak a középiskolai oktatásban helyt foglalniuk. Az anyagi jólétre vezető ismeretek és utak lépnek fel először és nyílnak meg legelőbb. És ezeknek kell a tanítás alsóbb tago-

zatában minél jobban kidomborodniuk és teljes gyakorlatiasságukban érvényesülniök: de oly iskolarendi és oly tanítás-rendszerbeli alakban, hogy az úgy a test, mint az idegrendszer egészségét nemcsak biztosítsa, *hanem erősítse még!* Kevés óra, sok mozgás és a gondolkozás, az emberi művelődés elemeinek pszichológiai kiválasztása és logikai rendezése mellett közlött alapismereteknek, a testi tevékenységgel támogatott gyakorlatok által való erősítése, állandósítása. Laboratoriumszerű berendezések és játszóterek, kertek szükségesek az iskolák mellett. Hogy egyrészt a kézi-gyakorlatok alapján, ezen legközvetlenebb és legintenzívebb *szemléltetés* alapján szűrődjenek le az egyes elvontságok és képzetek, másrészt az ezen alapon megállapított elméleti fogalmak: *a tényleges gyakorlatban is nyerhessenek kifejezést, nyerhessenek alkalmazást.*

Azért csak keveset szabad abból a fenti, logikai menetben megállapított tananyagból venni, de azt jól s azt a testi-lelki szervezetbe bele kell növeszteni!

A földgömbünket alkotó anyagokat, az azon elterjedt növényzetet és élő állatvilágot kell tárgyilagosan és alaposan megismertetni, mert ez az az anyagi világ, melynek kihasználásától függ az egyéni és a nemzeti jólét. És ezt az anyagot materiális tevékenységgel kell az értelmi szférába beleilleszteni, egyrészt az elsajátítás könnyebbségének miatta, másrészt, hogy a testi tevékenység gyakorlatától el ne szokják a tanulmányosság, hanem éppen hogy beleszokják.

A természet testeinek ismerete mellett azután meg kell ismertetni általánosságban azon erőkkel, a melyek a természetben munkálnak és a mely erőket az ember a természettől elles, elfog és maga helyett munkáltat. Érti ez alatt a fizikai és kémiai erők és azok köznapi tünetényei megértésének ismeretét. Kiváltképen a kémiai erőknek és ezek ismeretének az egészségtanra és az élettanra való fontosságát hangsúlyozza a felolvasó.

A középiskola alsó tagozatában tehát túlnyomólag a természet-tudományok gyakorlati irányú ismeretei foglaljanak helyet. Maga a nemzeti nyelv csak annyiban szerepeljen, a mennyiben a tiszta magyarság elsajátítására és begyakorlására vezet. A fogalmazás az egyszerűen világos kifejezésre törekedjék. A mondatszerkezetben a magyar szórend gyakoroltassék, s a mondatok taglalásában pedig a logikai elem nyerjen gyakorlati tért. A középiskola felső tagozatának gondolkozástana itt az alsófokon nyerje gyakorlati talaját és anyagát törvényei levonásához. A ki tovább nem folytatja iskoláit az alsóbb tagozatnál: mégis a logikai gondolkozás anyagát, gyakorlatát magával viszi az életbe.

A nemzeti irodalom pedig a magyar nemzeti-irodalom válogatott, de egy-egy íróhoz fűzött ciklusok olvasásában, magyarosságának, szépségeinek és igazságainak taglalásában nyerjen művelést. Ez is anyaggyűjtés a felső tagozaton levő irodalomtörténeti és esztétikai elmélkedésekhez, fejtegetésekhez.

A másik par excellence logikai tantárgy, a számolástan: ne legyen a számok tana és elmélete, hanem tisztán a gyakorlati számvetések tere, a mely különösen a pénz és a pénzszerzés műveleteivel és módjaival ismertesse meg magyar ifjúságunkat s a pénz értékének becslésére vezesse magyar fajunkat. A számadásnak tőketermelő jelentősége legyen. Ez nemcsak a kereskedelmi szakok feladata: ennek nagyon korán kell kezdődnie s a különböző pénztermelési foglalkozásokkal megismertetve: 'utat kell mutatni az ifjúságnak a gyakorlati pályák felé.

Földrajzból a magyar föld oro- és hydrografiája, talajviszonyai, éghajlati viszonyai: ebből folyó természeti terményei. A magyar nép és a nemzetiségek ismertetése, néprajza, műveltségi viszonyai. A vasúti hálózat. Ipar. Kereskedelem. Közigazgatási felosztás. Közigazgatás. Ipartelepek. Gyárak. Kereskedelmi góczok. Az ország szép tájéakai.

A magyar *történelemből* a magyar nemzet ezeréves életének anyagi alkotásai domborodjanak ki és ezek mellett a nemzet legnagyobb alkotásának: az alkotmány megteremtésének *küzdelméi* és *eredményei* csúcsonodjanak ki a történelmi anyagból. Egyúttal az alkotmány mellett tárgyalassék a jog és a törvény a köznapi élet kényszerítő szükségességéből kifolyólag.

Idegen nyelvből pedig a II-ik osztálytól kezdve 3 órán át tanítassék a német nyelv heti 3-4 órában oly nyelvtanító módszerekkel, a melyek alkalmazásával könnyen szerezzenek bőséges szókincset s minél rövidebb idő alatt szerezzék meg azon képességet, hogy e nyelven szólhassanak és jól beszélhessenek. A grammatizálás itt is maradjon el s csak a nyert szókincsből és simán folyó mondatszerkezetekből vonják el a legfőbb törvényszerűségeket, a melyek hivatva lesznek az iskolai beszélgetési külön kívül eső kifejezési anyagnak per analógiám való *gyorsabb* megkonstruálására.

Így képzeli felolvasó megszervezve az egységes középiskola 4 osztályából álló alsóbb tagozatát, a melyből tehát a latin nyelv hiányzik, óráin pedig a természettudományok és a német nyelv osztozik.

És ezzel eljutottunk iskolázásunk második: felsőbb fokozatához.

E fokon azután szabadon érvényesülhetnek azon irányelvek, a melyek a gimnáziumi középiskola humanisztikai rendeltetését czélozzák s melynek czélja a nemzeti nevelés mellett az általános emberi nevelés és a felsőbb iskolákra való előkészítés.

A latin nyelv ezen a fokon kezdődnie s első két évben szintén a nyelvtanítás exaktabb módszereivel taníttatván, a két legfelsőbb osztályban a magyar nyelv szerkezeti eredetiségeivel párhuzamosan a latin nyelv szerkezete tárgyalatnék, illetőleg a legkiválóbb klasszikusok szövegében felkerestetnék. Kiváló kötelességévé téve a magyar nyelvi órákon a latinizmusoknak és germánizmusoknak tárgyalását is, úgy a régi magyar irodalomban, mint a germanizmusra nézve kiváltképen az újabb irodalmi termékekben mutatván rá e helytelenségekre. A latin nyelv továbbra is kell, hogy tantárgya maradjon a középisko-

lának, de csak a magasabb tagozatában, úgy a mint az *már* a leány-gimnáziumokban sikeresen meg van oldva. A latin nyelv szükséges oktatásunk keretében. A mellett, hogy sok pálya van, a melyben maga a nyelv is, de különösen a szavak egész sokasága, tudományos műszavak alakjában használatos s ezek egyeztetése is gyakran szükséges a gyakorlati használatban, még emelkedik jelentősége az által, hogy az emberiség, különösen eszmei fejlődésének egyik legremekőbb kifejezője úgy tárgyi mint alaki tekintetben.

A felső tagozat két legfelső osztályában a görög nyelv foglalna helyet, éppen csak oly okok alapján, mint a latin. Ugyancsak igen sok görög szó használatik a tudományok különböző ágaiban, s innen a köznapi életbe is sok átszarmazik, különösen a kémiai-ipar termékei útján. De fontos e nyelv és irodalma az általános emberművelődés szempontjából, mert hiszen összes ismereteink alapjai a görög nép szelleméből fakadtak, s mi csak ezeken az alapokon dolgozunk tovább. E nép képzőművészete pedig örökre vezérlő csillaga marad a művészeteknek.

A tornászat fontosságát is kiemeli felolvasó mindkét fokozaton, főleg annak játékszerű és magyaros karakterét hangsúlyozva.

Összefoglalva most már az elveket, a középiskola formája és belső szervezete dolgában a követelmények a következők:

Legyen a magyar középiskola egységes. Mert ebben és ennek egységében a nemzeti egység, de főképen, a mi egy nemzetet egygyé forrasztani képes: a gondolkozásbeli egység elősegítését és megvalósítását kell látnunk. Ha e nemzet fiai egy közös forrásból merítik alapismerteiket és eszméiket, és egyenlő eljárással – a művelt iparostól kezdve az egyetemi tanárig és miniszterig: akkor jobban meg fogják egymást érteni a társadalmi és politikai élet küzdelmeiben.

Ez az egységes középiskola maradjon gimnázium: az ifjúság észbeli tehetségeinek egyenletes menetű és irányú művelésének gimnasztikai helye és intézménye. Összhangzatosan képezzen minden tehetséget a modern methodika eljárásai szerint, a melyek abból állanak, hogy a tanítás az egyes ismeretágak tudományos kutatásaiban érvényesülő *vizsgálati-methódusokat* visz be a középiskolai oktatás methodikai eljárásaiba: azaz a tanulót a vizsgálódás és a megfigyelés utjain át az észlelteknél találó leírására vezeti és tanítja.

Az észlelésből levont eredmények egyszerűek, ezek egybefoglalása, összegezése néhány tételbe fogható össze: ez legyen a pozitív ismereti anyag, a mit tudniok kell és a minek interpretálása s arról való beszámolás: képezze a vizsgálat és érett gondolkodásává való nyilvánítás feltételeit.

Ez a középiskola adandó képzei és fogalmi kiépítésében és a nemzet fiainak értelmébe való beillesztésében azon módot és utat kövesse, a mely az emberművelődés menetében nyilatkozik meg, s mely szerint az iskola alsóbb tagozatán a reális ismeretek képzeit dolgozza ki,

mint a hogy azok az emberművelődés folyamán is lefelől léptek fel és a melyeken azután nyugszik minden magasabb elvont eszmei műveltség. A felső fokon pedig éppen ugyanígy járjon el, de itt az előbbi anyagi gondolkozás fejlődési menete mellett az *eszmék* fejlődésének útjait mutassa be, az ezt legszebben feltüntető klasszikus népek klasszikus élete és klasszikus irodalmában.

És a míg az alsó fokon a magyar nemzet anyagi, értelmi és történelmi fejlődését mutatja: addig itt a magyar nemzet és más művelt népek fejlődését veti egybe.

Alsó tagozaton tehát tisztán nemzeti, a felsőbb fokon erős nemzeti érzés mellett az általános emberit szolgálja.

Mert nem lehet tanulságosabb és az emberre lélekemelőbb, mint látványa annak, hogy az a nemzet, melynek ő tagja, miként fejlődött fokról-fokra és emelkedőben van most is. És nincs magasabb érzet, mint látni azt, hogy mily primitív kezdetekből emelkedett az emberiség anyagi és szellemi műveltsége mai magaslataira. És ez egyúttal útmutatás és buzdítás az egyesnek is.

De a középiskolának mégis az lesz a betetőző munkája, hogy a mindenség képét konstruálja meg, annak a mindenségnek, a melyben ez a mi földünk mozog, él s a mely mindenséghez mi is viszonyban állunk életünk által és azon erők által, a melyek felettünk is uralkodnak, mint a miként ott a világtérben alakulnak, szövednek és hatnak.